Tasarım Kuram 2020;16(30):37-60 doi: 10.14744/tasarimkuram.2020.61587

Ekonomik, Siyasi, Toplumsal Çekişme Alanı ve Kamusal Bir Olgu Olarak (Kamusal) Mekan: "Halk Plajı"ndan "Millet Bahçesi"ne Ataköy Kıyı Alanı

Orkun Aziz Aksoy
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehircilik Doktora Programı

Ebru Firidin Özgür
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Başvuru tarihi/*Received*: 22.01.2020, Kabul tarihi/*Final Acceptance*: 29.06.2020

Öz

Kentsel mekân, kullanım hakkı ve mülkiyet üzerinden iktidar, sermaye ve sivil toplum arasında bir çekişme alanı olagelmiştir. Kamusal mekânlar, ilkesel olarak herkese açık olduklarından kullanım hakkına dair çekişmelerin görünür hale geldiği yerlerdir. Bu mücadeleler, kamuoyu oluşturma yoluyla toplumsal tartışma ortamını da beslemektedir. Kamusal mekânlar, sadece herkesin erişebildiği rekreatif alanlar değil, vatandaşlığın deneyimlendiği ve kamusal alanın beslendiği yerlerdir. Makale, kentsel mekânın ekonomik, siyasi ve toplumsal güçlerin çekişme alanı olduğunu ve kamusal alan ile olan ilişkisini Ataköy örneği üzerinden göstermeyi amaçlamaktadır. Ataköy kıyı alanında meydana gelen fiziksel, mülkiyet ve kullanıma ilişkin dönüşümler ekonomik, siyasi ve toplumsal etkiler ışığında ele alınmış, mekânın farklı zamanlarda kamusallığının hangi yönlerde değiştiği incelenmiştir. Bu çalışmada, 1960'lı yıllardan günümüze dek, Ataköy kıyı alanının, Türkiye'nin geçirdiği değişimlere de paralel olarak geçirdiği değişimler incelenmiş ve üç farklı dönem tespit edilmiştir. Bu dönemler, kıyının halk plajı olarak kamusal kullanımı, özelleştirmeler ve özelleştirmelere karşı toplumsal muhalefet, son olarak özelleşen kıyıda bir kamusal mekân olarak millet bahçesi inşası olarak belirlenmiştir. Her dönemde kamusallığın boyutları, vatandaşlık deneyimine etkileri, kullanım biçimleri ve aktörlerin rolleri değişmiştir. Bu dönemleri anlayabilmek için alanın geçmişini bilen ve toplumsal muhalefetin parçası olan kişiler ile mülakat, mekânsal analizler ve özelleştirilen kıyıda kurulan kapalı sitelerin reklamlardaki ve kıyının medyadaki temsilleri incelenmiştir. Sonuç olarak kıyı alanı geçmişe göre daha az kamusal ve daha fazla özelleşmiş haldedir. Ataköy örneğinde, kamusal mekân olarak kıyının kullanımındaki kısıtlamanın sivil toplumun çabaları ile basında görünürlük kazanması, kamusal mekânların toplum yaşamında önemli bir yer tuttuğunu ve kamusal tartışmanın konusu olabildiğini, kentlileri kamuoyu oluşturma hedefiyle bir araya getirebildiğini de göstermektedir.

Abstract

Rights of use and ownership of urban (public) space perpetuates ongoing conflicts between government, capital and civil society. Thereby public spaces are not only recreative spaces accessible to all, but also places fostering citizenship and public sphere. The aim of this study is to show through the case of Ataköy that the urban space is a struggle area of economic, political and social forces, that have reflections on public sphere. To achieve this aim, the physical changes, transfer of ownership and changes in public use are examined parallel to economic, political and social factors regarding changing publicness of the area. Accordingly, the changing publicness of Ataköy Coast has been examined from 1960s to today, and three different periods are identified. These periods could be defined as public use of the coast, privatization of the land and public

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Kamusal mekânlar toplum, iktidar ve sermayenin çekişme alanı olarak ele alındığında İstanbul'un Bakırköy İlçesi'nde yer alan Ataköy kıyı alanı, son atmış yılda değişen kullanım biçimleriyle ilginç bir örneği sunmaktadır. Geçmişte halk plajı ve motel-kamp alanları ile kamusal kullanımı olan Ataköy kıyı alanı, son yıllarda rant odaklı kentsel dönüşümün bir örneğini yaşarken kıyı kullanımının ve yeşil alan gibi kamusal mekânların özelleşmesine karşı mücadele eden bir kamusal topluluğun gelişimine tanık olmuştur. Son dönemde ise inşaat sektörüne ayrıcalıklar tanıyarak kamusallığın değişimine neden olan bir aktör olarak iktidar ise kendisini "Baruthane Millet Bahçesi" ile doğrudan bir temsil mekânı ile göstermiştir.

Makalenin temel amacı, kamusal mekânların ekonomik, siyasi ve toplumsal güçlerin çekişme alanı olduğunu göstermektir. Bununla bağlantılı olarak, demokratik bir toplum için vazgeçilemez bir öneme sahip olan kamusal mekânların kamusal alanı güçlendirmek açısından üstlenebildiği rolleri göstermek, makalenin bir diğer amacıdır. Ayrıca çalışmanın Ataköy'ün ve İstanbul'un geçmişine ilişkin literatüre katkı sağlaması da amaçlanmıştır. Bu bağlamda 1950'lerden günümüze, Ataköy kıyı alanında yaşanan fiziksel, mülkiyete ilişkin ve kullanım biçimlerindeki değişimin kamusallık açısından değerlendirilmesi, değişimde rol oynayan sosyal, ekonomik ve siyasi bileşenleriyle beraber aktarılmıştır. Kıyıdaki mekânsal ve işlevsel değişime bağlı olarak kıyı üzerinden gelişen kamusal olgular araştırılmış, değişim kamusal alan, kamusallık ve kamusal mekân kavramları üzerinden tartışmaya açılmıştır.

Araştırmada Ataköy kıyı kesimindeki kamusal kullanımların değişimini toplumsal aktörler, mekânsal yapı ve siyasi aktörler açısından anlamak için çeşitli yöntemler bir arada kullanılmıştır. Literatür araştırması ile hem kavramsal çerçeve hem de Ataköy'ün tarihi ele alınmıştır. Ataköy kıyı kesimindeki kamusallığı farklı boyutlarıyla anlamak için değişime tanıklık etmiş kişilere ulaşılmaya çalışılmış, kabul edenler ile mülakat yapılmıştır. "Ataköy Birinci Kısım Koruma ve Güzelleştirme Derneği" ve Facebook'ta bulunan "Semt semt İstanbul fotoğrafları" sayfasından görüşmeyi kabul eden toplam dört kişi ile 09.12.2018-19.02.2019 tarihleri arasında, yarı yapılandırılmış, sözlü ve yazılı mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Mülakatlarda alanın kullanım biçimlerine, değişimine ve

kamuoyu oluşturma araçlarına odaklanılmıştır. Mekânsal değişimi anlamak üzere hava fotoğrafları, fotoğraf arşivleri ve basın taranmıştır. Ayrıca alandaki özelleştirmeye bağlı değişimlerin ekonomik ve siyasi boyutlarının kamusallık ile ilişkisinin aktarılması için alanda 2010 sonrası oluşan kapalı sitelerin tanıtım sloganlarının söylem yoluyla oluşturduğu temsiller ve siyasi bir aktör olarak iktidarın "millet bahçesi" ile oluşturduğu temsiller ele alınmıştır.

Bu çerçevede, makalenin birinci kısmında, kamusallık ile ilişkili kavramlara dair bir kuramsal çerçeve çizilmiş, ikinci kısımda ise Ataköy toplu konutlarının inşasının ardından kıyı kullanımının geçmişi ele alınmıştır. Üçüncü kısımda, Ataköy kıyı alanının kullanımında büyük değişimlerin yaşandığı 1980 sonrası dönem, kuramsal çerçevede tartışılan kavramlarla birlikte üç alt başlıkta incelenmiştir: Kamuya açık kıyı alanının özelleştirilmesi, ardından bu özelleştirme ve kullanım kısıtlamaları karşılığında kamuoyu yaratmak, seslerini topluma duyurmak ve yönetimi etkilemek üzere örgütlenen sivil toplum ve son olarak iktidarın hem eleştirilere bir yanıt niteliğinde hem de kendini temsil üzerinden oluşturduğu Baruthane Millet Bahçesi'nin inşası. Son olarak genel bir değerlendirmeyi içeren sonuç bölümü gelmektedir.

1. *Toplumsal Görünürlük ve Kamusal Mekanların Farklı Nitelikleri*

Kentsel mekân toplumsal, ekonomik ve siyasi güçlerin etkisinde biçimlenmektedir. Kamusal mekânlar ise bu etkilerin en fazla görünür olduğu yerlerdir. İlgili literatürde kamusal mekânların politik ve toplumsal olarak önem taşıdığına değinilmektedir *(Madanipour 1999; Mitchell, 2003; Kohn, 2004; Iveson, 2007)*. Kamusal mekânlar bir yandan devlet gücünün temsillerini barındırırken diğer yandan kamusal gösterilere ve protestolara olanak sağlamakta, dolayısıyla toplumsal grupların taleplerini ifade etmek için kullandıkları meşru zemini de oluşturmaktadır. Bu açıdan kamusal mekânlar demokratik bir toplumun vazgeçilmez bir öğesini oluşturmaktadır *(Marcuse, 2014)*. Kamusal mekânın denetimi çoğunlukla toplum adına devlet tarafından sağlanmaktadır, bu açıdan denetim gücünü elinde bulunduran erk, kullanım biçimleri ve kullanıcıları da seçme ve yönlendirme kapasitesine sahiptir. Neoliberal kapitalizm ise kamusal mekânı sermayenin çıkarları doğrultusunda özelleştirme eğilimi taşımaktadır.

Mitchell *(2003)*, kamu otoriteleri ile toplumun farklı kesimlerinin kamusal mekânlara bakış açılarının da farklı olduğunu çeşitli örneklerle tartışır. Kamu otoriteleri tarafından makbul görülen kesimlerin kamusal mekânların kullanıcısı olarak tanımlandığı ancak evsizler gibi istenmeyen kesimlerinse kamu düzenini bozdukları gerekçesiyle bu mekânlardan dışlanmaya maruz kalabildiklerini, dolayısıyla kamusal mekânların her zaman toplumun farklı kesimleri, kamu organları ve sermaye sahipleri arasında bir çekişme alanı olduğunu, mevcut çekişmeleri gün yüzüne çıkardığını belirtir.

Kamusallığı oluşturan temel öğe Arendt'in *(1958/2012)* kavramlaştırmasıyla görünürlük, Habermas'ın *(1962/2010)* yaklaşımıyla aleniyettir. Kamusal mekânlar, görünürlük ve aleniyeti sağlayarak çekişmeleri açığa çıkarmaktadır. Habermas'ın yaklaşımıyla toplumun hükümetleri etkileyebilme kapasitesini ortaya koyan kamusal alan kavramı, temel olarak bir toplumsal tartışma alanıdır. Tartışma, çeşitli mecralarda görünürlük kazanır ve bu açıdan mekânsal bir bağlama oturması gerekmez. Bir kamusal tartışma ortamı oluşabilmesi için aleniyetin, yani toplumun tüm kesimlerine açık, erişilebilir bir ortamın bulunması gerekir. Açıklığın ve aleniyetin en önemli işlevi, kamuoyu oluşturmada yatar. Böylece farklı fikirler tartışılabilir ve toplumsal çatışma zeminleri düşünsel düzeye çekilir, iktidar erkinin kullanımı kamuoyu yoluyla bir anlamda denetlenmiş olur. Habermas'ın *(1962/2010)* geliştirdiği bu yaklaşım, demokratik toplumun işleyiş ilkesini tarif eden, normatif bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir *(Özbek, 2004; Timur, 2017)*.

Kamusallığın mekânsal boyutu, daha çok kamusal mekânlar açısından tartışılmaktadır. Kamusal mekânlar, temel tanımı ile rekreatif işlevler için düzenlenmiş ve toplum kullanımına açık yerlerdir. Kentli-

opposition against privatization, and finally construction a peoples garden. To understand the dynamics determinant to each period, following methods are used: spatial analyses showing the physical change, interviews with people who used the places since 1970s and was/is a part of public opposition, a survey on advertisements of gated communities and representations of the area in the media. Consequently, the coast is less public and more private today. The case of Ataköy shows two important aspects of public spaces; first, public spaces are essential part of urban life that promote public attention and second, a public space itself can be a subject of public opinion through gathering citizens around a common ground.

Anahtar Kelimeler: Kamusal alan, kamusal mekan, kıyı alanları, halk plajı, Millet Bahçesi, Ataköy

Keywords: *Public sphere, public space, coasts, public beach, Peoples Garden, Ataköy*

lerin gündelik hayatları içinde nefes almak, sosyalleşmek gibi ihtiyaçlarını karşılamak için kullandıkları, genellikle kamu mülkiyetinde ve sorumluluğunda olan parklar, caddeler, sokaklar, meydanlar, rekreatif amaçlı düzenlenmiş kıyılar gibi yerlerdir. Kamusal mekânlar, rekreatif amaçla kullanılsalar da toplumu bir araya getiren, kentlilerin görünürlük kazandığı yerler olarak hem demokratik temsil ve katılımın mekânı olmakta hem de değişen ihtiyaçlar ve kullanıcılara göre farklı kullanım biçimlerinin mücadele alanı olabilmektedir *(Marcuse, 2014; Mitchell, 2003; Hou, 2010)*. Ancak neoliberal kapitalizme geçiş sürecinde kamusal hizmetlerin de özelleşmesi, bir hizmet sunumu olarak kamusal mekânları da etkilemiş, kentlerde özellikle merkezi alanlarda yükselen arsa değerleri de bu duruma bir gerekçe olarak görülmüştür. Bununla birlikte kamusal işlev görme potansiyeli olan yeni tür mekânlar, özel sektör tarafından inşa edilmeye başlanmıştır. Yeni tür tüketim ve sosyalleşme mekânları olan alışveriş merkezleri ve tematik parklar, toplumsal olarak belli kesimlere hitap etmeleri, girişlerinin kontrollü olması ve özel sektör tarafından işletilmesi dolayısıyla sahte-kamusal mekânlar *(pseudo-public spaces)* olarak görülmektedir *(Nemeth ve Schmidt, 2011; Banerjee, 2001)*. Bu türden güvenlikli ve tematik mekânların oluşması, kullanımların özelleşmesine, giderek artan gözetime bağlı olarak toplumsal ayrışmaya ve seçmeciliğe neden olan mekânlar olarak yorumlanmaktadır *(Atkinson, 2003; Melik, Aalst ve Weesep, 2007)*.

Yeni tür sosyalleşme mekânları, literatürde iki tür tartışmayı getirmiştir: ilki Iveson *(2007)* tarafından ortaya konulan yaklaşımdır. Iveson *(2007)*, sınırları coğrafi olarak çizilebilen, mülkiyeti ve bakımı kamuda olan kamusal mekânları topografik kamusal mekân olarak nitelendirmekte ve topografik yaklaşımlara karşı eylemsel *(procedural)* kamusallığı ön plana çıkartarak, kentlerde kamusallığı kurmanın farklı olanaklarına işaret etmekte, böylece kamusallığı bir ifade ve görünürlük kazanma ortamı olarak ele almaktadır. Dolayısıyla, kentlerde kamusallığın oluştuğu, yani ortak meselelerin, farklı kesimlerin ve görüşlerin görünürlük kazandığı yerler olarak sadece kamusal mekânların görülemeyeceğini, aksine bu türden eylemsel kamusallığın hangi ortamlarda ve hangi koşullarda ortaya çıkabileceğinin üzerinde durulması gerektiğini söyler. Benzer şekilde Adut *(2012)* da kamusallığı bir ifade ortamı olarak ele alır ve bunun mekânsal sınırlarla tanımlanmasının yarattığı kısıtlardan bahsederek, kamuoyu oluşturmada tartışma ortamına dikkati çeker. Adut'a *(2012)* göre sanal da olsa tüm tartışma ortamları bir kamusal mekân oluşturur, önemli olan tartışma ortamının aleniyeti, tartışılan meselenin nasıl ve kimler tarafından belirlendiği ya da hangi gruplar tarafından yönlendirildiğidir.

İkinci yaklaşım ise kamusal kullanıma açık, özel sektörce inşa edilen yani sahte-kamusal mekân olarak tanımlanan yerler dolayısıyla geliştirilmiştir ve kamuya açık mekâna kamusallığını hangi niteliklerin kazandırdığını sorgulamakta kullanılırlar. Buna göre, kamuya açık bir mekânın ne kadar kamusal olduğunu belli ölçütleri içeren modeller üzerinden anlamak mümkündür *(Melik, Aalst ve Weesep, 2007; Nemeth ve Schmidt, 2011; Varna ve Tiesdell, 2010; Langstraat ve Van Melik, 2013)*. Ancak bu modeller, kamusal mekânları rekreatif ve sosyalleşme işlevleri açısından ele almakta, toplumun ifade özgürlüğünü kullanma alanı olarak bir görünürlük mekânı olma açısından üstlendiği önemli işlevlere değinmemektedirler.

Bütün bu farklı yaklaşımlar ve tartışmalardan, kamusal mekânların toplum ve kentliler için önemli işlevleri sunan mekânlar olduğunu, ancak kamusal mekânları ele alırken farklı yaklaşımların geliştirilebildiğini söylemek mümkündür. Kamusal mekânlar sadece rekreatif ve sosyalleşme olanağı sunan yerler olarak görülebileceği gibi, toplumun görünürlük kazandığı, farklı kesimlerin birbirini görüp aşina olduğu yerler olarak da görülebilir. Ayrıca herkesin kullanımına açık olduklarından, bu yerlere dair uygulamaların kendisi tartışmanın konusu olabilir. Tartışmanın odağı, özelleştirme ile ortaya çıkan yeni tür sahte-kamusal mekânların kamusallığının sorgulanması olabileceği gibi, mekânı

farklı biçimlerde kullanma amacı güden kesimlerin çatışmaları da toplumsal tartışma açısından önem kazanmaktadır.

2. *Ataköy ve Kıyı Alanının Geçmişi: Herkese Açık Bir Plaj*

Türkiye'nin en büyük toplu konut alanlarından olan Ataköy, doğuda Bakırköy merkezi, kuzeyde D-100 Otoyolu, güneyde Marmara Denizi, batıda Ayamama Deresi ve Yeşilköy arasında, yaklaşık olarak 375 ha'lık bir alan üzerinde konumlanmaktadır *(Resim 1, 2)*. Dört mahalleden oluşan semtte yaklaşık 50 bin kişi yaşamaktadır *(URL-1)*.

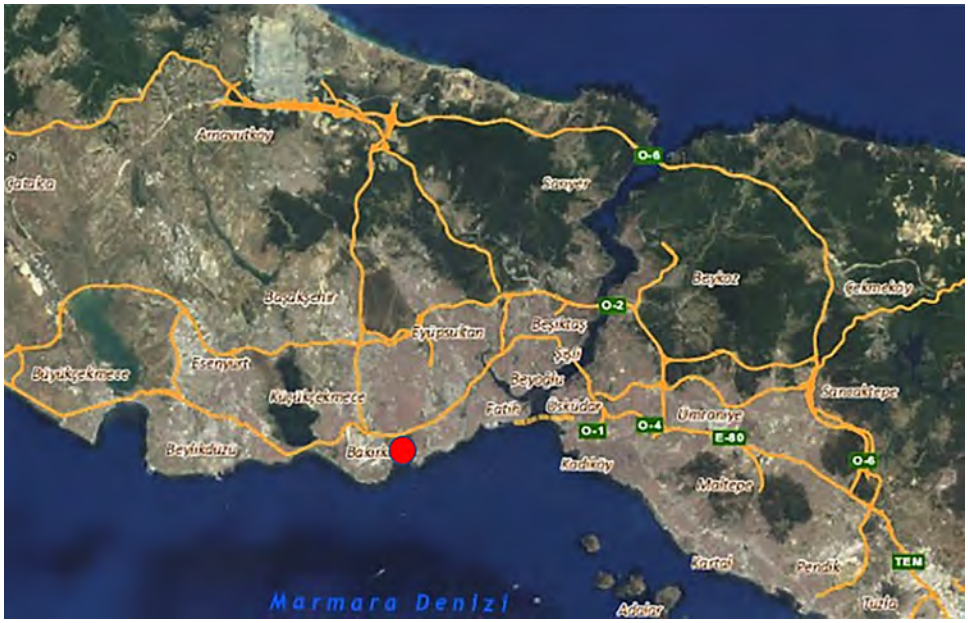

Resim: 1
Ataköy'ün konumu (Kaynak: Google Earth).

Resim: 2
Ataköy ve Kıyı Alanının Uydu Görüntüsü (Kaynak: Google Earth).

Ataköy'deki konutların farklı dönemlerde, farklı hedef kitlelere yönelik olarak tasarlanması, Ataköy'ün kentsel doku bakımından zengin olmasını ve modern mimari ile post-modern mimariye ait örneklerin bir arada bulunmasını sağlamıştır *(Resim 3, 4)*.

Cumhuriyetin kurulmasının ardından Ankara'nın güç kazanmasına koşut olarak İstanbul, önemini kısmen yitirmeye başlamıştır. 1950'li yıllara gelindiğinde Demokrat Parti, sanayi işletmelerinin gelişimini destekleme yoluna gitmiştir. Sanayileşmenin hız kazandığı bu dönemde İstanbul, sanayi için öncelikli şehirlerden biri olmuş, yeniden önem kazanan ve kalabalıklaşmaya başlayan bir şehir haline gelmiştir. Ataköy, 1950 sonrasında İstanbul'da artan nüfusa yönelik konut ihtiyacına çözüm getirmesi amacıyla planlanmıştır.

Ataköy, uzun vadeli ve düşük faizli kredi uygulaması ile konut edindirmeyi hedefleyen Emlak Kredi Bankası tarafından

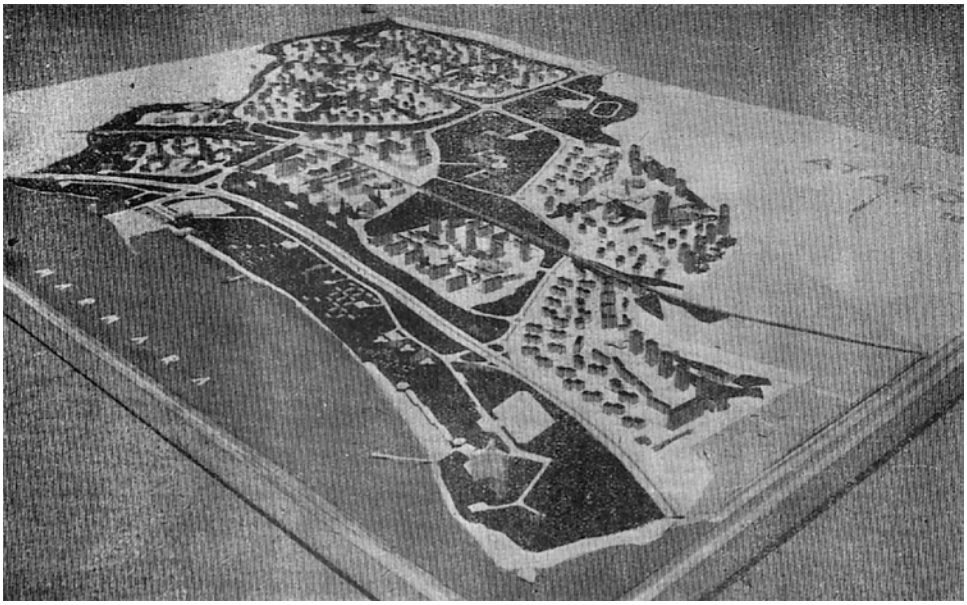

Resim: 3
Ataköy Bütüncül Planı (Kaynak: Arkitekt, 1958, sayı:291).

Resim: 4
1960'larda Ataköy (SALT Araştırma, Kemali Söylemezoğlu Arşivi).

hayata geçirilmiş bir projedir. Proje alanı için Emlak Kredi Bankası, 1955 yılında, o dönemde bankanın toplam sermayesinin yaklaşık olarak yarısına eşit olan 60 milyon TL bedel karşılığında, Batı gelişim koridoru olarak belirlenen aks üzerinde yer alan araziyi satın almıştır *(Yöney, 2018)*. O tarihlerde "Baruthane" olarak anılan bu arazi, adını, bugün çoğu günümüze ulaşmış olan, Osmanlı Dönemi'nde inşa edilmiş baruthane yapılarından almaktadır. Kıyı alanında bulunan ve araziye adını veren ilk baruthane, 1701 tarihinde kurulmuştur. Baruthane-i Amire olarak bilinen bu yapılar savaşlarda kullanılmak üzere patlayıcı savunma malzemeleri üretimi yapan sanayi yapılarıdır. Şehremini Baruthanesi'nde 1698'de çıkan yangın sonrasında, üretilen maddelerin patlayıcı özelliğinden dolayı İstanbul merkezi dışında bir yer arayışına girilerek, o zamanki adı Makriköy olan Bakırköy'de, yerleşi-

Resim: 5
Ataköy Plajı Tesisleri (Kaynak: Pinterest).

Resim: 6
Ataköy Plajı, 70'ler (SALT Araştırma, Kemali Söylemezoğlu Arşivi).

min olmadığı bu alan seçilmiştir *(Kariptaş ve Güney, 2018)*.

Ertuğrul Menteşe ve İtalyan plancı Luigi Piccinato danışmanlığında, kıyı kullanımı da gözetilerek bütüncül olarak planlanan Ataköy toplu konut projesinin ilk etabı olan 1. Kısım'ın inşasına, 15 Eylül 1957 günü, temel atma töreniyle başlanmıştır. Ataköy'ün 1957 yılında tamamlanan ilk birimi *(Resim 5, 6)*, 1. Kısım sahilinde kabin ve gardıroplar ile gazino, lokanta gibi donatılar içeren "Ataköy Plajı Tesisleri"dir *(Yöney, 2018)*. Tesislerin yapıldığı sahil, o dönemde İstanbul'un Marmara kıyısındaki nadir doğal kumsal alanlardan biridir. 16 Ağustos 1957 tarihli "Hayat Mecmuası", arka kapağını Ataköy Plajı'na ayırarak şöyle yazmıştır:

Yaz başlangıcında İstanbul halkı denize girecek plaj bulamamak endişesinde iken, Bakırköy'de eski Baruthane sahasında tesis edilen modern plaj sitesi Florya'daki diğer tesisle beraber halkın imdadına yetişti. Şimdi İstanbulluların akın akın koştukları Baruthane Plajı'nın inşası tasavvur olunan sitenin ilk kısmıdır. 250 metre uzunluğunda, 50 metre genişliğinde bir kum sahaya yapılan plaj 400 kabinesi ve 1250 kilitli dolabı ile her gün on bin şehirlinin denize girmesini temin etmektedir (aktaran; Aysever, 2009: s. 82).

Metinde "halk", "İstanbullu" ve "şehirli" tanımlarının geçmesi kamusallık açısından önemlidir. Benzer şekilde, dönemin "Ataköy Sitesi Tanıtım Kitapçığı"nda, "Ataköy Plajı sayın halkımızın hizmetine açılmıştır" tümcesi yer almaktadır *(Ataköy Sitesi Tanıtım Kitapçığı 3, SALT Araştırma)*. Plaj tesislerinin sadece Ataköylülerin değil tüm gelir seviyesinden İstanbul halkının kullanımına açık olduğu anlaşılabilmektedir. Plaj tesislerine ait bazı detaylar, "İstanbul'un Kitabı" adlı çalışmada şiirsel bir şekilde aktarılmıştır:

İki, iki buçuk ay içinde sahilde toprak tesviyesi yapılan yerde mükemmel binalar, tesisler yükselmiştir. Hem öyle tesisler ki, öyle kapkaç işi değil, her tarafı mimari sanat eseri. Yaz tatiline gelen, denize giren herkesin, her arzusunu azami şekilde tatmin etmek düşünülmüştür. Sahilde muazzam ve tertemiz bir kumsal uzanıyor. Onun arkasında denize verev gelen mermer kabinler, üstte bir taraça, taraçanın üstünde martı kanadını andıran narin sundurmalar, duvarlar mozaik panolarla süslü, bu panoların üzerinde nonfigüratif desenler var. (aktaran; Evren, 2000: s. 210).

Plaj tesisleri zaman içerisinde genişletilmiş, yeni yapılarla işlev çeşitliliği artırılmıştır. Bu kapsamda 1959 yılında ikişer katlı, üç bloktan oluşan moteller ve yeni kabinler inşa edilmiştir. Bu ek yapılarla konaklama imkânı getirilmiş, 27 mantar saçak ve 48 dolap ile plajın kapasitesi 1296 kişi artırılmıştır *(Giray ve Tayfun, 1963)*. 1961 ve 1963 yıllarında plajın iki yanına, 200 çadırın ve mobil araçların yer alabileceği alan ve ilgili donatıları içeren "Ataköy Camping" alanları *(Resim 7)* inşa edilmiştir *(Giray ve Baytop, 1964)*. 1967 yılında Baruthane yapılar topluluğunun olduğu alana sekiz motel yapısı, kamping, kafeterya, lokanta, spor alanları, plaj tesisi ve otoparktan oluşan yeni birimlerin eklenmesiyle kıyı şeridinin turistik kapasitesi belirgin şekilde artmıştır *(Kökten, 1967) (Resim 8)*.

Bu çalışma kapsamında, 1960'lı ve 1970'li yıllarda Ataköy plaj tesislerinde bulunmuş kişilerle 09.12.2018-19.02.2019 tarihleri arasında yapılan görüşmelerden, motellerin, özel işletmeler olmasına rağmen yerli ve yabancı turistlerin tatil yapmasına; mo-

Resim: 7
Kamp Alanı ve Moteller, tarih bilinmiyor (URL-2).

Resim: 8
Kıyı şeridinin 1982 yılına ait uydu görüntüsünde moteller ve plaj (Kaynak: sehirharitasi.ibb.gov.tr).

tor kampı alanının sadece yabancı turistlerin, plaj tesisininse günübirlik rekreasyon için hem Ataköy sakinlerinin hem İstanbul'un farklı semtlerinden ziyaretçilerin kullanımına imkân verdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca görüşmelerden, Ataköy sakinlerinin ücretsiz olarak, farklı yerlerden gelen insanların ise cüzi bir ücret karşılığında plajdan yararlanabildikleri anlaşılmaktadır.

Ataköylüler, Emlak Bankası tarafından kendilerine verilen kuponlar ile plaja bedava girebilirdi. Plajda her türlü sosyal sınıftan insan bulabilirdiniz. Özellikle pazar günleri çok kalabalık olurdu, dışarıdan gelenler nedeniyle. (...) Plajdaki restoranlar herkese açıktı. Bir restoran iskelenin ucundakiydi ama öğlen açık değildi. Kulüp gibi idi, akşam ve gece açıktı. İkinci restoran 1. Kısım'dan olan girişe yakın, hep açık olan restoran idi. (...) Moteller parasını veren herkese açıktı. Bir kısmı Emlak Bankası çalışanları için yaz tatili için ayrılmıştı (Deniz Şevki Kayabay, 66).

Bir komşumuz vardı, kış aylarında İstanbul içinde oturur, yaz aylarında, mayısta Ataköy'e taşınırlardı, çünkü plajdan istifade ederlerdi. (...) Çocukken tokyolarımızı giyer, plaj havlularımızla yürür, şimdiki "Galleria" olan yerin oradan geçerek plaja ulaşırdık. Orada denize girer, duşumuzu alır sonra geri dönerdik (Hakan Çabuklu, 58).

Ünal Şengün *(69),* plajda geçirdiği zamanları ve dönemin kullanım alışkanlıklarını, plaj tesisi ile ilgili çok sayıda detayla birlikte anlatmış ve farklı kesimlerin görünürlüklerine dikkat çekmiştir:

Pazarları Taksim-Ataköy otobüsüne dolar giderdik. Giriş, "duhuliye" ve "kabin" tanımlamasıyla biletlenirdi. 1 Lira olduğunu hatırlıyorum. İlk kolayı orada içtimdi. Kullanıma özel anahtarlı kabin paralıydı, 10 liraydı. Değişme kabinleri bedavaydı. Üst katta büfe, dükkanlar gelişti ama kumsalda köfte, sucuk, sosis, kola, ayran satılırdı.

Her kesimden halk gelirdi, bu nedenle verilen ad 'Halk Plajı' çok çekiciydi. İlk bikinili kadını orada gördüm, tam bir cinsel görgü, eğitim alanıydı. Hele duşlar bu anlamda başı çekiyordu. Güzel kadınların çevresinde siper kazan kırsal erkekleri, onları kınamadan çok gözledim.

Çalışma için görüşülen bir başka dönem tanığı, 1967-74 tarihleri arasında çocukken plajda sıkça vakit geçiren ve şu anda 59 yaşında olan Doğan Ateş Konuralp, plajların İstanbul halkı açısından taşıdığı değere dikkat çekmiştir:

Aklımda kalan plajın oldukça kalabalık olduğu... Tarık Akan'ın bu plajı sevdiğini ve zaman zaman da geldiğini hatırlıyorum. (...) Halkın çoğunluğu orta tabakaydı, çoğunluk mutluydu, üstelik geliri çok olmadığı halde mutluydu. Bugün paran olmadan iyi bir yerden denize giremiyorsun ya da çok uzaklara gitmen gerekiyor. O gün ise

Resim: 9
Ataköy Plajı (Kaynak: Hakan Çabuk Arşivi) .

Resim: 10
Ataköy Plajı (Kaynak: Anonim).

Ataköylüler ve Bakırköylüler hemen yanlarındaki bu plajdan istifade ediyordu.

Görüşmecilerin ifadelerine göre kullanıcılar arasında belirgin bir sınıfsal ayrımın varlığından söz etmek mümkün değildir. Ataköy ve Bakırköy'de yaşayan kesimler kadar, İstanbul'un farklı yerlerinden gelen, farklı gelir gruplarından insanlar küçük bir giriş ücreti karşılığında plajdan ve buradaki duş ile ortak kabin gibi hizmetlerden faydalanabilmişlerdirler. Yine anlatılanlardan o dönemde plajın oldukça canlı olduğu, hatta ünlü yıldızlarla düşük gelirli vatandaşların birlikte vakit geçirebildiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda 1980'lere dek kıyı kesiminin kamusallığının yüksek olduğu söylenebilir. Emlak Bankası ve kullanıcılar temel aktörler olarak değerlendirilebilir.

Ne yazık ki, Ataköy plaj tesisleri 1970'li yılların sonunda Marmara Denizi'nde artan kirlilik neticesinde canlılığını yitirmiş, motellerin olduğu alan da 1980'li yıllarda Emlak Bankası tarafından özelleştirilmiş, zaman içinde fuhuş ve kumar gibi amacından farklı kullanımlara terk edilmiştir *(Aysever, 2009)*.

3. 1980'lerden Günümüze Ataköy Kıyı Alanı'nda Kamusallığın Boyutları

Ataköy kıyı alanı, '80'li yıllardan itibaren mekânsal olarak değişmeye başlarken kullanım alışkanlıklarının da değişimine sahne olmuştur. Değişimin farklı aktörleri olmakla beraber; sermayeyle ilişkili aktörler, devlet mekanizmasına bağlı aktörler ve toplumsal aktörler olmak üzere üç temel grup altında sıralamak mümkündür. Her bir grup kıyı alanında doğrudan ya da dolaylı olarak varlık gösterirken kamusallığı da kendi dinamikleri doğrultusunda etkileme eğilimindedir. Bu bölümde kıyı alanındaki mekânsal ve işlevsel değişimin kamusallıkla ilintili boyutları ekonomik, toplumsal ve siyasi bileşenleri ile ele alınacaktır. Bu dönemde sermayenin baskısı ile Ataköy kıyı alanının kullanımı, yeni inşaatlar ve özelleştirmeler dolayısıyla kökten değişime uğrarken, bu değişim kıyının biricikliği ve yarattığı ayrıcalık üzerinden temsil edilmiştir. Bu değişim karşısında alanın kullanıcılarından oluşan kesimler, kıyı kullanımının kamusal niteliğini korumak ve savunmak üzere örgütlenmiştir. Ardından, son dönemde kamusal mekân olarak özellikle yeşil alanların kaybedilmesine ortam hazırladığı gerekçesiyle eleştirilen iktidar,

Osmanlı döneminden kalan Baruthane alanını millet bahçesi olarak düzenleyerek hem bu eleştirilere yanıt vermeye hem de simgesel düzlemde ideolojik bir temsil mekânı oluşturmaya zemin hazırlamıştır. Böylece, Ataköy kıyı kesiminde sermaye, toplum ve iktidarın farklı tasarruflarını ve birbirinden farklı temsil biçimlerini bulmak mümkün olmaktadır.

3.1. Sermayenin Kamusal Mekânda Etkisi; Neoliberal Politikaların Gelişimi Ekseninde Ataköy Kıyı Alanı'nda Dönüşüm ve Kamusalın Özelleşmesi

Ataköy kıyı alanının kamusal kimliğinden uzaklaşıp sermayenin ilgi odağı olması 1980'li yıllarda başlamıştır. Dönemin Başbakanı Turgut Özal'ın uyguladığı neoliberal ekonomik modelin mekânsallaşması için İstanbul'da seçtiği ilk alanlardan birisi Ataköy kıyı alanı olmuştur.

1986 yılında Ataköy Plajı tesisleri, Hayati Tabanlıoğlu tarafından projelendirilen Turizm Kompleksi için yıkılmıştır *(Yöney, 2018)*. 1988 yılında açılan Türkiye'nin ilk alışveriş merkezi unvanını taşıyan "Galleria Alışveriş Merkezi" *(Resim 11)* bu kompleksin en önemli parçasıydı. Yat limanı, marina, çok katlı otel, moteller, yeme-içme ve eğlence birimlerini barındıran yapılar ve deniz otobüsü iskelesinden oluşan bu turizm kompleksi *(Resim 12)* kıyı alanının

Resim: 11
Plajın yerine inşa edilen Galleria Alışveriş merkezi (URL-2).

Resim: 12
2001 yılı uydu görüntüsünde kıyı alanı (Kaynak: Google Earth).

morfolojisini olduğu kadar alandaki sosyal ve kültürel yaşantıyı da neoliberal politikaların desteklediği tüketim kültürü doğrultusunda değiştirmiştir. Değişimi Ataköylü sosyolog ve gazeteci Enver Aysever tanık olarak şu şekilde anlatmaktadır:

Turgut Özal'ın açılışını yaptığı dev alışveriş merkezi, tarihe başbakanın 260 bin liralık siftahıyla geçti. İnsanlar sabah erken saatlerde Galleria'ya girebilmek için yollara düştüler. Açılış saatinde izdiham oldu. Kapılar kırıldı. Sahil yolu tıkandı. Kilometrelerce alanda araçların park ettikleri gözlendi. Galleria'yı görmüş olmak bir tür kimlik kazandırıyordu insana. Esasen 80'lerin yeni kimliğinin ya da kimliksizliğinin önemli bir göstergesiydi yaşanan. Ülke kısa zamanda büyük bir küresel pazara, alışveriş merkezine dönecekti (Aysever, 2009: s: 86-88).

Aysever, bu kompleksin Özal'lı yılların tipik bir fotoğrafı olduğunu ve tüketim çılgınlığını özendirmek için özel olarak kurgulandığını belirtir. "Yeni zengin sınıfa hizmet vermek için kurulmuş olan marinanın tel örgülerle ayrılan, teknelerin olduğu tarafında bambaşka bir zenginlik ve neredeyse toplumdan kopuk gecelerin yaşandığı bir sosyal çevre oluşmuştur" *(Aysever, 2009: s.94)*. Motellerin özelleşmesi ve turizm kompleksinin mekânsal kurgusu ile somutlaşan neoliberal politikalar, Ataköy kıyı kesiminde sosyal-mekânsal ayrışmanın görünürlük kazanmasına, eski canlı kamusallığın yerini sahte-kamusal mekânlara ve yüksek güvenlikli özel alanlara bırakmasına neden olmuştur.

Kıyı alanı 1989 yılında, Bakanlar Kurulu'nca Turizm Alanı olarak belirlenmiş ve Bakanlık tarafından 1991, 1997 onanlı plan kararları ve 2012 onanlı plan notu revizyonu ile yapılaşmaya yönlendirilmiştir *(Kılıç, Akın ve Koç, 2014)*. 1981 yılında adi kira sözleşmesi, 1990 yılında yap-işlet-devret modeli ile iş insanı Yafes Öztürk'e devredilen Baruthane ve moteller bölgesi, sözleşme hükümlerine uyulmadığı gerekçesiyle açılan dava sonucu 2008 yılında TOKİ'ye devredilmiştir *(Genç, 24 Temmuz 2009)*. Mülki hakların TOKİ'nin kontrolüne geçmesiyle birlikte, TOKİ bu bölgedeki arazileri 2009 yılında ihaleye çıkarmış ve aynı dönemde motel yapılarının tümü yıkılmıştır. Baruthane yapılarının olduğu alan ise 49 yıllığına kiralanmıştır. 2013 yılında bölgede bulunan anıtsal nitelikteki ağaçlar dahil 1000'den fazla ağaç kesilmiş ve inşaat faaliyetlerine başlanmıştır *(Resim 13, 14)*. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın hazırladığı plana göre, yapılacak yapıların günübirlik konaklamaya uygun turizm yapıları şeklinde olması gerekirken, yeni yapılan yapılar çok katlı konut olarak tasarlanmıştır. Ayrıca alan, Turizm Bölgesi olarak belirlendiği için Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın hazırladığı imar planına göre alanda 72 metre yüksekliğe kadar otel yapma izni bulunmaktadır. Yapıların sadece biri otel olarak inşa edilirken bu yükseklik koşulu aynen korunarak bölgede çok katlı rezidans konutlar yükselmiştir *(Resim 15) (Erbil, 23 Ocak 2014; Karakoç, 12 Şubat 2014; "Ataköy Belgeseli", 2016)*.

Kıyı alanındaki bu yapılaşma konusunda ihtilaflı bir başka durum söz konudur. 3621 sayılı Kıyı Kanunu Madde 5, Ek: *(01/07/1992- 3830/2 md.)*'e göre kıyı çizgisi ile kıyı kenar çizgisi arasında kalan alanda hiçbir surette yapı yapılamaz, yapılaşmaya kıyı kenar çizgisinden itibaren en az 50 metre ileride izin verilebilir. İstanbul Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ali Elmas'ın sondaja dayalı olarak yaptığı çalışmaya göre, yapı ruhsatları için temel alınan ve 2004 Yılında İstanbul Valiliği Bayındırlık ve İskân Müdürlüğü tarafından hazırlanan kıyı ve kıyı kenar çizgilerinin *(Resim 13,14,15)* yanlış olduğu, asıl kıyı kenar çizgisinin kara içine doğru, daha ötede olması gerektiği görülmüştür. "Ataköy Birinci Kısım Koruma ve Güzelleştirme Derneği" bu çalışma raporunu delil olarak sunarak Bayındırlık ve İskân Müdürlüğü'ne 2010 yılında, kıyı kenar çizgisinin düzeltilmesi talebiyle dava açmış, bunun üzerine İstanbul 9. İdare Mahkemesi, bilirkişi heyeti görevlendirmiştir. Bilirkişi raporunda mevcut kıyı kenar çizgisinin bilimsel verilere dayanmadığı, asıl kıyı kenar çizgisinin daha içeride olması gerektiği ve ilgili kurumlarca bilimsel verilere göre yeniden çizilmesi gerektiği belirtilmiştir. Mahkeme süreci

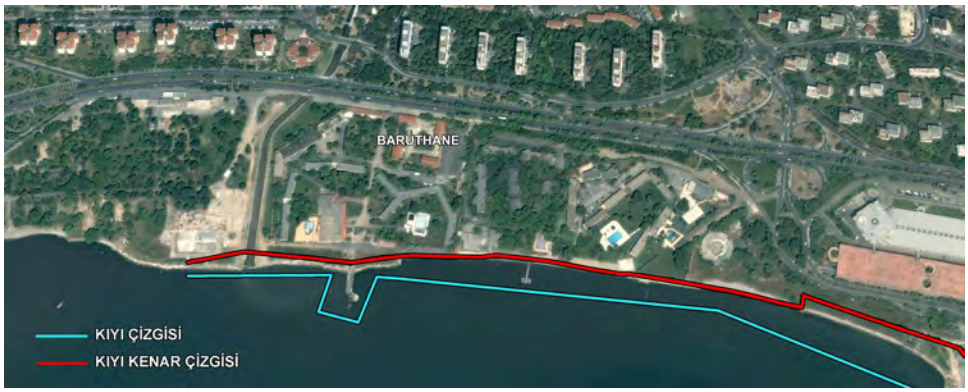

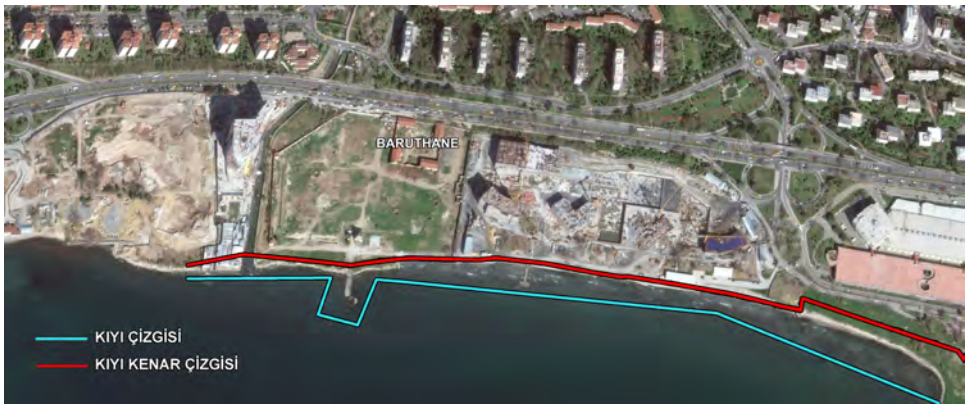

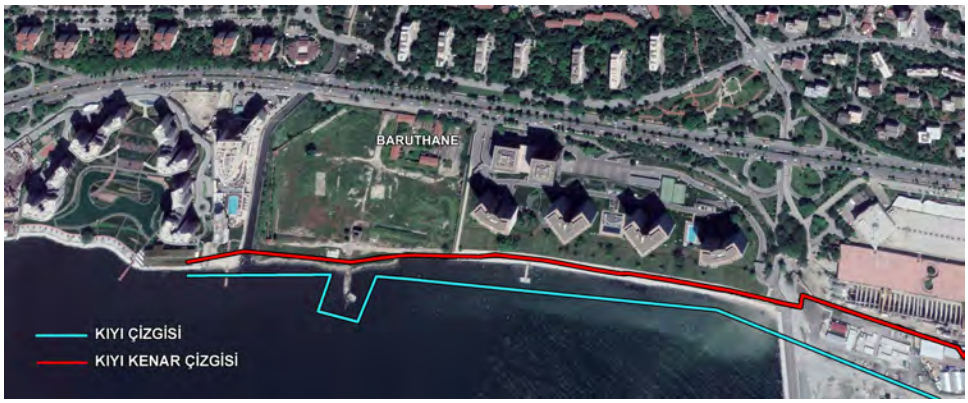

Resim: 13, 14, 15
Yukarıdan aşağıya doğru 2008, 2014 ve 2018 yılına ait uydu görüntüleri ile Bayındırlık ve İskân Müdürlüğü tarafından hazırlanan kıyı kenar çizgisi ve kıyı çizgisi (Google Earth görüntüleri üzerine Birinci Kısım Derneği'nden temin edilen veriler doğrultusunda yaklaşık olarak).

2017 yılında tamamlanmış ve kıyı kenar çizgisinin yanlış çizildiğine hükmedilmiştir. Bu duruma göre kıyıdaki yapıların çoğu kıyı kenar çizgisi ile kıyı çizgisi arasındaki yapılaşmanın yasak olduğu alan içinde kalmaktadır *(Erbil, 1 Ağustos 2017; Doğan, 18 Temmuz 2017)*.

Kıyıdaki bu dönüşüm küreselleşmenin mekânsallaşmasının bir örneğidir. Küreselleşme ile birlikte, kentsel mekân metalaşarak sermayenin rant üzerinden birikim aracı olurken mekân aynı zamanda tüketim için araçsallaşır. Bu dönemde devletler de neoliberal sistemin devamlılığı için sermayeyle iş birliği içine girerler ve hukuksal düzenlemeler neoliberal ekonominin rahat işleyebilmesi adına yapılır *(Harvey, 2016)*. Bu süreçte pazar alanı olarak görülmeye başlanan kent kıyılarının kentle bağlantısı kopmaya başlamıştır. Rasyonel planlama anlayışının terk edilerek esnek ve parçacı planlamaya geçilmesi kıyı alanlarının özelleştirilmesinde bir araç olarak kullanılmaktadır. Küreselleşme sürecinde sermayenin taleplerine uygun düşecek şekilde çok sayıda kuruma plan yapma yetkisinin

verilmesi, kıyıların plan kararlarının üst ölçek plan kararlarından ayrı düşünülmesini, plan kararlarının parsel bazında ve parçacıl üretilmesini beraberinde getirmiştir. Ataköy örneğinde kıyı alanının planlama yetkisinin Kültür ve Turizm Bakanlığı'nda olması ve çok sayıda plan değişikliğine uğraması bölgenin siluetini bozmuş, planlama bölgesindeki işlevleri özel kullanıma tahsis etmiş, sonuç olarak Ataköy kıyısının Ataköy sakinleriyle bütünleşememesine neden olmuştur *(Kılıç, Akın ve Koç, 2014)*.

Küreselleşmeyle birlikte sanayi üretimi, yüksek işgücü-düşük emek maliyeti olan yerlere yönelmeye başlarken küresel kentlerin merkezleri sanayinin yönetildiği ve ticaretin yaygınlaştığı yerler haline gelmeye başlamıştır. Bu ayrışma sonucunda büyük Batı kentleri inovasyon, denetim, değişim ve tüketim merkezleri haline gelmeye başlamıştır *(Madanipour, 2006)*. Bu dönüşüm sırasında kamusal mekânlar özelleşme eğilimi gösterirken, daha güvenlikli ve korunaklı hale getirilir *(Madanipour, 1999; Carmona, 2010)*. Hizmetler sektörü ve başta üst-orta sınıfın belirlediği tüketim alışkanlıkları doğrultusunda kentsel mekân metalaşırken konut da aynı şekilde meta haline gelmiştir. Kıyı alandaki yeni konutlar, günümüz büyük şehirlerinin yaygın konut tiplerinden olan "kapalı site" olarak inşa edilmiştir. Yapılan iki site "Yalı Ataköy" ve "Sea Pearl" projeleridir. Her iki proje de yüksek güvenlik önlemli olup yüksek duvar ya da tel örgü gibi bölücü elemanlar ile bulundukları çevreden ayrıştırılmıştır.

Bu projeler, Kıyı Kanunu'na göre kamuya ait mülkün özelleştirilerek kamuya kapatılmasına neden olmuştur. Ataköy'de bulunan diğer siteler, çoğunlukla açık *(kamusal)* niteliğe sahip olduğu için morfolojik anlamda gerek kısımlar arasında gerek siteler arasında bir bütünleşme görülmektedir. Ancak kıyı şeridinde sonradan inşa edilen rezidanslar morfolojik düzende bir farklılaşmaya neden olmakta, hem yapı yükseklikleri ve cephe düzenleriyle hem de içe dönük yaşam kurgusuyla kentsel dokudan ayrışmaktadır. Önemli bir husus da sitelerin deniz kıyısını kamunun erişimine kapatma eğilimidir. Sea Pearl projesi kıyıyı sitenin bir parçası olarak pazarlayarak kıyıya erişimi tamamen kapatırken *(Resim 16)*, Yalı Ataköy projesinde deniz ile site arasında sadece bir yürüyüş yolu bırakılmıştır *(Resim 17)*. 2016 yılında Sea Pearl projesine ait tanıtım görselleri, broşür ve billboardlarda "Denizle aranıza hiçbir şey girmesin" sloganı yer almıştır *("Denizle aranıza", 2016)*. Burada denizin kişiye özel bir meta olarak sunulması ve bireyciliğin aşırılaşmış bir halinden bahsetmek mümkündür.

Serbest piyasa ekonomisinin konutu ve mekânı metalaştırması sürecinde konut piyasası karlılık koşullarına göre konut üretimine yönelirken, üretilen konutların tüketilmesi için yaşam tarzları yönlendirici bir etmen olmuştur. Üst sınıflar için yaşam tarzını gösteren bir statü simgesi haline getirilen konutun pazarlanmasının temel altyapısı tüketim kültürü haline gelmiştir. Ürünlerin ve metaların pazarlanabilir

Resim: 16
"Sea Pearl" projesi (URL-3).

Resim: 17
"Yalı Ataköy" Projesi (URL-4).

olması için bir kimlik ve statü öğesi olarak sunulması gerekmektedir. Bunun gerçekleşmesi için ise toplumsal farklılaşmanın olması gereklidir *(Firidin Özgür, 2012)*.

Tüketim toplumunun oluşması için gereken toplumsal farklılaşma Bauman'a göre bireyselleşme üzerinden gerçekleşmektedir. Sermayenin akışkan olmasına koşut olarak toplumsallık ve kamusallık yerini bireyselleşmeye bırakmıştır. Toplumda ayrıcalıklı kişiler ve elitler kendilerini gönüllü olarak yalıtmak için yüksek paralar ödemektedirler *(Bauman, 2015)*.

Bireyselleşme, farklı yaşam deneyimleri ve pazarlanabilecek metaların çeşitliliği anlamına gelmektedir. Tematik unsurlar bu çeşitliliğin sağlanmasında önemli bir noktadadır. Özel şirketlerin işlettiği kamusal mekânlar, günümüz toplumundaki eğlence arayışı ve güvenlik kaygısına yanıt vermek üzere tematik ve güvenlikli hale getirilmekte, böylelikle belirli bir tüketici kesimi hedeflemekte, diğerler kullanıcıları ise dışarıda bırakmaktadır *(Melik, Aalst ve Weesep, 2007)*. Kıyı alanında inşa edilen sitelerde ön plana çıkan tema "deniz" olarak görülmektedir. Gerek sadece üst gelir grubuna hitap etmesi, gerek "denize kapanma" halinin fetişleştirilmesi kentten, kamusallıktan ve toplumdan yalıtılma anlamını taşır. Sea Pearl projesinin tanıtım sloganı olarak seçilen *"Denizin kıyısında, hayatın zirvesinde"* sloganıyla *(URL-3)* toplumsal farklılaşmanın denizden faydalanma ayrıcalığı olarak kendini gösterdiği anlaşılmaktadır. Yalı Ataköy projesinin websitesinde *(URL-4)* yer alan *"Ataköy sahilinin taşınmaya hazır tek projesi"* ve mobil arayüzünde yer alan *"Gerçek ayrıcalık hayatta bir kez karşınıza çıkar"* sloganlarında da benzer şekilde sahil ve ayrıcalık vurgusu bulunmaktadır. Ataköy kurulduğunda ise tanıtım görsellerinde "sahil şehri" vurgusu yapılmaktaydı *(Resim 18)*. Tanıtım görsellerine bakıldığında geçmişte kıyı ile kent ilişkisi vurgulanırken bu ilişkinin bozulmasının ardından, günümüz tanıtımlarında yer alan çok sayıda

Resim: 18
Ataköy satış broşürü tanıtım görseli, tarih bilinmiyor (URL-5).

Resim: 19
Sea Pearl tanıtım görseli (URL-3).

görselde, yeni üretilen konutlarda yaşayan bireylerin deniz ile ilişkisine vurgu yapıldığı görülmektedir *(Resim 18, 19)*. İki döneme ait vurgu farklılıkları neoliberal kapitalizmin ayrıcalıklı bireyi ön plana çıkararak kamusallığı nasıl dönüştürdüğünü göstermektedir.

3.2. Toplumun Kamusal Mekânda Etkisi; Kıyıdaki Bozulmaya Karşı Gelişen Kentsel-Toplumsal Mücadeleler

İnşaat sermayesinin, Ataköy kıyı şeridi üzerinde Kıyı Kanunu başta olmak üzere yasal düzenlemeleri aşma yönünde ilerleyen özelleştirme girişimleri ve kıyı şeridinde oluşan tahribat, zamanla kamunun dikkatini ve tepkisini çekmeye başlamıştır. Kentlilik bilincine sahip Ataköy ve İstanbul sakinleri, temel meselesi kıyı kullanımı olan bir söylem geliştirmiş ve hak mücadelesi yoluyla bir kamuoyu oluşturmuştur. Habermasçı kamusal alan, sivil toplumun içinden çıkan özgül bir ortam ve kamuoyunun içinde oluştuğu alandır. Bu alan, hem formel devlet aygıtının hem meta üretim ve dolaşım alanın dışında duran, yurttaşlara ait toplanma, eleştirel kamusal tartışma, anlaşma ve eylem alanıdır *(Özbek, 2004)*. Ataköy kıyı alanı kamusal bir tartışma konusu haline gelerek, örgütlü ya da kendiliğinden sivil toplum buluşmaları yoluyla görünürlük kazanmış ve kendi kamuoyunu yaratmıştır. Bu bağlamda örgütlü ve örgütsüz sivil toplum, gösteri ve yürüyüşler yaparak kıyı alanının özelleştirilmesini protesto etmiştir. En geniş kapsamlı gösterilerden biri olan Ekim 2013'te yapılan gösteriye, çok sayıda Ataköy sakini, dernek ve meslek odasının yanı sıra dönemin Bakırköy Belediye Başkanı Ateş Ünal Erzen ve CHP'li Milletvekili Umut Oran da katılmıştır *("Ataköylüler sahil şeridindeki", 2013)*.

Bölgenin inşaat şirketleri tarafından kapatılmasının ardından hukuki hak arama mücadeleleri başlamıştır. Mimarlar Odası, Ataköy sakinleri ve mahalle derneklerince davalar açılmıştır. Hukuki hak arayışında önde yer alarak kentsel toplumsal mücadele üzerinden bir kamusal alanın oluşumunda en etkili olan sivil toplum kuruluşu, "Ataköy 1. Kısım Koruma ve Güzelleştirme Derneği" olmuştur. Bu çalışma kapsamında derneğin faaliyetleri ve taleplerini öğrenmek için basın temsilcisi olarak görev yapan ve 1963'ten bu yana Ataköy Birinci Kısım'da yaşayan Hakan Çabuklu *(58)* ile bir mülakat yapılmıştır.

Ataköy Birinci Kısım Koruma ve Güzelleştirme Derneği, ilk olarak 2008 yılında konut yapıları arasındaki, yeşil alana çok katlı bir otel yapılmasına karşı bir araya gelmiş ve şu anda üye sayısı yaklaşık 300 kişi olan bir mahalle derneğidir. Derneğin kuruluşunu Çabuklu şu şekilde anlatmıştır:

Ataköy Birinci Kısım'da binaların arasında bulunan yeşil alanları satışa çıkarmak istediler. Sahil şeridi, yeşil alanları, yazlık sineması, plajı var diye alıyorsunuz, birden diyorlar ki, "biz buraya şunu yapıyoruz, bunu yapıyoruz". Aradaki parselleri satmaya başladıklarında, insanlarda bir tedirginlik oluşmaya başladı. Biz böyle bir niyet seziyoruz, bu iş daha da büyüyecek, dolayısıyla biz bir şekilde bir araya gelelim, örgütlenelim, dedik. Böyle bir dernek hayata geçirildi ve düşüncelerimizde yanılmadık.

Dernek üyeleri, Ataköy kıyı şeridinin yoğun yapılaşmaya maruz kalacağını basında yer alan ihale ilanlarından öğrendikleri zaman yapılaşmayı önlemek için çalışmalar yapmaya başlamıştır. Hak temelli mücadelelerini hukuk yoluyla yürütmek derneğin temel hedefi olmuştur. Bu çerçevede Dernek tarafından çok sayıda plan iptali ve satış iptali davaları açılmıştır. Davalarda, ilgili meslek odaları ile diğer dernek ve platformlarla etkileşimde bulunulmuştur.

Dernek ayrıca kamusallığın iki temel ilkesi olan "aleniyet" ve "erişilebilirlik" ilkesini basın ve medya faaliyetleri ile karşılamaktadır. Derneğin amaçlarından biri, yazılı basın ve sosyal medya aracılığıyla kamuoyu oluşturmak olarak belirtilmiştir. Derneğin web sitesinde mahkeme sonuç raporları, basın bildirileri, TBMM'ye yansıyan çalışmalar, Ataköy'ün tarihçesini anlatan belgeler, eski fotoğraflar gibi dokümanlar yer almaktadır. Derneğin hazırladığı kıyı şeridindeki yapılaşma sürecini anlatan bir de belgesel çalışması bulunmaktadır *(Resim 20, 21)*. Dernek, yazılı basında seslerini duyurabilmek, basın yoluyla kamuoyu oluşturmak için çeşitli köşe yazarları ile iş birliğine girmiştir. Hakan Çabuklu, seslerini duyurmak için neler yaptıklarını

Resim: 20
Alanda yapılaşma öncesi (URL-2).

Resim: 21
Yapılaşma sonrası (Kaynak: Ataköy Belgeseli).

ve kamuoyu oluşturma sürecini şu şekilde aktarmıştır:

Mesleğimiz bu alan olmadığı için Mimarlar Odası'ndan bu konuda bilgi ve görüş aldık. Medya konusunda da o yıllarda Mecidiyeköy Likör Fabrikası gibi ya da "Onaltı dokuz" gibi projelerle ilgilenen gazeteci arkadaşlar vardı. Mesela bunlardan en önemlilerinden biri Ömer Erbil'di. Radikal okurdum ben, ona ulaştım. Anlatınca durumu, inanamadı. Ataköy'deki durumla ilgili onlarca haber yapmaya başladı. Radikal gazetesinde çıkınca o zamanlar, tabii CNN Türk, Hürriyet gibi birçok yayın organında çıkıyordu Doğan Grubu'nda. Televizyonlarda çıkıyordunuz. Biz bir ara televizyonlara yetişemiyorduk. Bir tanesini gönderiyorduk diğeri geliyordu. Hepsiyle ahbap olduk.

Tarafsız basın, Habermasçı kamusal alanın en önemli araçlarından birisidir. Gazetelerde köşe yazarları toplum için önemli konuları kamuya açarak, kamusal kanaate dayalı demokratik bir tartışmayı başlatırlarken, kamusal alanın oluşumu için gereken kamuoyu da oluşmuş olur.

Ataköy 1. Kısım Koruma ve Güzelleştirme Derneği'nin hukuk temelli hak arayışı, kıyı hakkına dayanmaktadır. Sermayenin, kapalı siteler yoluyla özelleştirdiği ve kamunun kullanımına kapattığı kıyı alanının yasal haklar yoluyla kamuya açılması mücadelesi verilmiştir. Derneğin hukuksal mücadelesinin temel dayanağı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın "Kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir" ifadesinin yer aldığı 43. Maddesi'dir. Ayrıca Kıyı Kanunu 1992 tarihli ek maddesi uyarınca yapılaşmanın kıyı kenar çizgisine en az 50 metre içeriden başlaması gerektiği belirtilmiştir. Bu çerçevede Birinci Kısım Koruma ve Güzelleştirme Derneği'nin kıyı kenar çizgilerini değiştirdiği gerekçesiyle 2010'da İstanbul Valiliği Bayındırlık ve İskân Müdürlüğü'ne açtığı dava, dernek lehine sonuçlanarak, mahkeme kıyı kenar çizgisinin yanlış çizildiğine hükmetmiştir.

Hakan Çabuklu, nasıl bir kıyı istediklerini şu şekilde belirtmiştir:

Biz buraları alırken yüksek bedel ödeyerek planlı bir yer olduğundan yola çıkarak aldık. Bizim amacımız buradaki imkanları kullanmaya devam edebilmek. Denizden istifade edebilmek, sahilin havasını alabilmek, eskiden nasıl kullanıyorsak ve biz bu evleri aldığımızda bize nasıl vaat edildiyse onu sürdürmek. Yasaya uygun, halkın istifade edebileceği bir kıyı şeridi istiyoruz. Yeşil alanın korunması ve betonlaşmanın önüne geçmek amacıyla davalar açtık.

Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere dernek üyeleri kıyı şeridinin tüm şehirlilerin kullanımına açık, yeşil alan ağırlıklı bir işleve sahip kamusal mekân olması gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Kentsel mücadele etrafında bir araya gelen kamusal topluluğun bölgede yarattığı etki halen sürmektedir. En etkili sonuçlardan birisi tarihi Baruthane yapılarının bulunduğu 160 numaralı parseldeki Blumar Projesi'nin mahkeme kararıyla durdurulması ve projenin iptal edilmesi olmuştur. 2015 yılında, 1 Numaralı Kültür Varlıkları Koruma Kurulu, kendilerinden izin alınmadığı gerekçesiyle Blumar Projesi'ndeki inşaatları durdurmuştur *(Erbil, 24 Ekim 2015)*. Bölgede uzun süre kayda değer bir gelişme olmazken 2019 yılı şubat ayında, İkinci Kısım'da ikamet eden ve Birinci Kısım mahalle derneği ile iletişimde olan Kemalettin Doğan isimli vatandaşın bireysel olarak açtığı davanın, Hyatt Otel için yıkım kararı ile sonuçlandığı ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yıkım için Bakırköy Belediyesi'ne yazı gönderdiği haberi basına yansımıştır *(Sarıtaç, 20 Şubat 2019)*. Yine Şubat 2019'da Mimarlar Odası'nın açtığı ve Birinci Kısım Koruma ve Güzelleştirme Derneği'nin müdahil olduğu dava sonucunda "Sea Pearl" projesinin olduğu 181 numaralı parseldeki tüm inşaatların ruhsatları iptal edilmiştir (*Doğan, 28 Şubat 2019)*.

Ataköy örneği, kamuya açık bir kıyı şeridinin özelleştirilmesine karşı kamuoyu oluşturmada sivil toplumun rolü ve kamuoyu oluşturarak hukuki mücadele yolu açma sürecinin önemini ortaya koymakta ve her ne kadar rekreatif nitelikleri öncelense de

kamusal mekânların toplumsal işlevleri ve anlamlarının çok daha fazlası olduğunu göstermektedir.

3.3. İktidarın Kamusal Mekânda Etkisi; Kıyı Alanının Bir Temsil Mekanına Dönüşümü ve Millet Bahçesinin Kamusallığı

Ataköy kıyı kesiminin kamuoyunun gündemine yeniden gelmesi, burada iktidarın bir güç olarak doğrudan kendini göstermesiyle gerçekleşmiştir. Mahkeme kararları ve kamuoyu tepkileri ardından inşaat faaliyetleri durdurulan Baruthane yapılarının olduğu 160 numaralı parsel, TOKİ'nin Büyükşehir Belediyesi ile 15 Mart 2018 tarihinde imzaladığı protokol sonucu "millet bahçesi" olarak değerlendirilmeye karar verilmiştir *(Resim 22, 23)*. 2018 Genel Seçimlerinden kısa bir süre önce medyada duyulmaya başlanan "millet bahçeleri" kavramı AKP'nin seçim vaatleri içerisinde en çok ses getirenlerden birisi olurken yüz günlük icraat programında da yer almıştır. Bu kapsamda İstanbul genelinde toplam beş millet bahçesi yapılmış ve 17 Kasım 2018 günü toplu açılış töreniyle "Baruthane Millet Bahçesi" diğer dört millet bahçesi olan, Başakşehir, Kayaşehir, Hoşdere ve Çırpıcı Millet Bahçeleriyle birlikte hizmete açılmıştır *("İlk millet bahçeleri", 2018)*. Bu mekânların söylemsel yolla kamusal bir olgu haline geldiğini söylemek mümkündür. Seçim vaatlerinde adı sıklıkla geçen, toplu açılış töreniyle Cumhurbaşkanı tarafından hizmete sokulan, basında sık yer bulan bu mekânlar kamuoyunun ilgisini çekerek kamu meselesi haline getirilmiştir.

Millet Bahçeleri, aslında kökeni 19. yüzyıla uzanan bir kavramdır. Oya Şenyurt, millet bahçelerinin 1870'li yıllara ait arşiv belgelerinden başlayarak, II. Meşrutiyet dönemini de kapsayacak şekilde 1920'lere kadar kayda geçtiğini belirtir. Mesire yerleri dışında, kent merkezinde, park işlevine sahip gezinti mekânları olarak yapılmışlardır. Şenyurt, millet bahçelerini bir Osmanlı milleti oluşturma çabasının kentsel mekânda karşılığı olarak görülebilecek bir Tanzimat projesi olarak değerlendirmektedir. Osmanlı Dönemi'nde 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İstanbul ve diğer Anadolu kentlerinde çok sayıda millet bahçesi açılmıştır *(Şenyurt, 2018)*.

AKP'nin "park" tanımı yerine daha önceden kullanılmış olan "millet bahçesi" tanımını yeniden kullanmaya başlaması çok katmanlı bir nedensellik içermektedir. En görünür sebeplerinden birisi iktidarın muhafazakâr çizgisidir. Kimlik ve kültür inşasını tarihselci bir zeminde kuran AKP, sıklıkla Osmanlı Dönemi'ne ait soyut veya somut simgeleri sembol olarak günümüze uyar-

Resim: 22
Baruthane Millet Bahçesi ve Hünkar Köşkü (Fotoğraf: Aksoy, O.A., 2019).

Resim: 23
Baruthane Millet Bahçesi (Anonim).

lamaktadır. Millet bahçeleri salt kültürel bir temsil olarak görülmemesi gereken bir konudur. Konunun ekonomik gerekçeleri ile politik gerekçeleri iç içe geçmiş ve birbirinden ayrıştırılması zordur. Bu nedenle millet bahçelerinin iktidar için nasıl işlevlere sahip olduğu üç başlık altında incelenebilir. Bunlar, inşaata dayalı ekonominin devamlılığının sağlanması, iktidar gücünün devamlılığının sağlanması, kolektif özne ve kültür inşası olarak belirlenmiştir.

3.3.1. İnşaata Dayalı Ekonominin Devamlılığının Sağlanması

Parklar, çevresindeki yaşam kalitesini yükselttikleri ve manzara değeri kattıkları için emlak değerlerini de yükseltmektedir *(Akkar Ercan, 2007)*. Millet bahçeleri, yapıldığı ya da yapılması planlanan semtler üzerinde benzer bir etkiye sahiptir. Millet bahçeleri henüz açılmadan, basında, millet bahçelerinin çevresindeki konut fiyatlarını ve konuta talebi artırdığı yönünde haberler çıkmıştır. Türkiye Veri İşleme Merkezi'nin araştırması, 23 Mayıs 2018'de millet bahçesi olacağı duyurulan Yeşilköy Atatürk Havaalanı'na sınırı bulunan sekiz mahallede konut fiyatlarının yüzde 30,4'e kadar arttığını iddia etmektedir. Şehir genelinde aynı yılın ikinci çeyreğinde konut fiyatları yüzde 4,8 civarında artış gösterirken havaalanına sınır mahallelerde bu oranın çok üzerinde artış gerçekleşmesi dikkat çekicidir *("Millet Bahçesi konut", 2018)*. Bu durum millet bahçelerinin, henüz inşa edilmeden basında duyurulması yoluyla gayrimenkul piyasası üzerinde spekülatif bir etkide bulunduğunu göstermektedir.

Millet bahçeleri açıldıktan sonraki hareketlilik de benzer sonuçlar vermektedir. Konut ilanlarında "millet bahçesine yakın" tanımı doğmuş, millet bahçesi yapılması düşünülen semtlerde evlerin satış hızı ve değeri artmıştır. Çeşitli gayrimenkul danışmanlık şirketleri de millet bahçelerine yakın yerlerde yüzde 20'lere yakın fiyat artışı beklediklerini belirtmişlerdir *(Alagöz, 1 Aralık 2018)*.

Millet bahçeleri üretim aşamasında inşaat ekonomisinin çeşitli kolları açısından gelir getirici bir saha yaratırken, gayrimenkul piyasalarını hareketlendirici bir niteliğe de sahiptir. Burada yine sermaye ile eşgüdümlü ilerleyen bir süreç söz konusu olup iktidarın mekân üzerindeki hegemonyasının ekonomik bir boyutu mevcuttur.

3.3.2. İktidar Gücünün Devamlılığının Sağlanması

Millet bahçelerinin emlak sektörüne katkısının yanında politik bir araç olduğunu söylemek mümkündür. Neoliberal politikaların doğurduğu özelleştirme, ticarileştirme, kuralsızlaştırma ve yeniden kurallaştırma unsurları doğal çevre üzerinde çeşitli olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Devlete ait hazine arazilerinin satış, devir, tahsis vb. yollarla özelleştirilmesi hız kazanmıştır *(Çavuşoğlu, 2014)*. İktidarın "mega projeler" olarak adlandırdığı büyük ölçekli projeler

karşısında bir yandan kent hakkı mücadeleleri gelişirken kamuoyunda da bir rahatsızlık oluşmaya başlamıştır. İktidar, toplumda oluşmaya başlayan bu rahatsızlık algısını tersine çevirmek için "yeşil alan seferberliği" sloganıyla harekete geçerek durumu lehine çevirmek istemiştir. Millet bahçeleri bu seferberliğin en önemli halkasını oluşturmaktadır. Her şehre bir millet bahçesi kurulması hedefiyle uygulanmaya başlanan proje, seçim vaatleri arasına sokularak toplumda çevre dostu bir hükümet imgesi yaratılmak istenmiştir. Yeni yapılacak, geniş alana sahip rekreasyon alanları ve parkların tümünün "millet bahçesi" adı altında toplanması, seçim meydanlarında daha kolay dile getirilmesi gibi bir avantaj sağlarken yeni bir atılım yaratıldığı izlenimi de vermiştir. Millet bahçeleri seçim öncesinde, kitleler üzerinde ne olduğuna dair merak uyandıran bir olgu haline gelmiştir. Burada bu tanımın Cumhuriyet Tarihi'nde neredeyse hiç kullanılmamış, görece yeni bir tanım olması da etkili olmuştur. Ayrıca 'millet bahçesi' gibi tek bir isim altında toplanmasının nedeninin, yeşil alanların mega proje statüsüne yükseltilerek iktidarın eserleri listesine prestij katacak unsurlar haline gelmesi beklentisi olduğunu söylememiz mümkündür. Bu durum iktidarın mekân yoluyla politik güç kazanmasının bir örneğini gösterir. Toplu açılış konuşmasında Cumhurbaşkanı Erdoğan, millet bahçeleri ile ilgili düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır:

"18 ilimizdeki 33 millet bahçesiyle ilgili çalışmalar son aşamaya gelmiş durumda. Hedefimiz her şehrimize en az birer tane millet bahçesi kazandırmaktır. (...) Çevrecilik adına yakıp yıkanlar, Gezi olaylarını yapanlar, ülkenin hayrına her işin karşısına dikilenler gelip şu millet bahçelerine baksınlar ve gerçek çevrecilik nedir görsünler" (Hürriyet çevrimiçi, 17 Kasım 2018).

Bu ifadelerden görüldüğü üzere hükümet, bu projeler ile çevreci kimliği ile anılmak istemektedir. Açıklamadan ayrıca kent mücadelesi savunucularının artık hükümeti çevre politikaları konusunda eleştirmemesi gerektiği, çevre savunusu altında yakıp-yıkıldığı, çevre hassasiyeti konusunda hükümetin zaten en iyisini yaptığı yargıları çıkarılabilmektedir. Görüldüğü gibi millet bahçeleri sadece yeşil alan olmakla kalmayıp popülizm yoluyla iktidar için avantaj getirmesi düşünülen bir araç özelliği de barındırmaktadır.

3.3.3. Kolektif Özne ve Kültür İnşası

Millet bahçelerinin önemli bir işlevi de iktidarın kendine tabi bir kolektif özne inşası için söylemsel bir alan yaratması ve bu inşanın kültürel altyapısını mekân yardımıyla sembolleştirmektir. "İktidar, icraatlarıyla ve söylemiyle bir millet ve bir kimlik kurar; "aslında kimiz? Ve nasıl olmalıyız?" sorularının cevaplarını sabitler" *(Bora, 2003)*. AKP iktidarı tarafından da kolektif özne inşası "millet" söylemi ile yaratılmaktadır. Bir söylem analizi ile ortaya koyulduğu üzere, 2017 yılında AKP kongrelerinde, Recep Tayyip Erdoğan tarafından "millet" kelimesi isim kategorisinde en fazla kullanılan kelimedir *(Kantar, 2017)*.

Özşeker, AKP'nin söyleminin yerine ve duruma göre ikircikli bir durumu olduğunu ve görünürde AKP'nin iki tip millet yaklaşımı olduğunu belirtir. Laclau'nun hegemonya kavramsallaştırması yaklaşımıyla bu iki yaklaşım toplumsal olanı iktidar ve ezilenler olarak ayıran *popülist söylem* ve farklılıkları kapsayan *fark mantığı yaklaşımı*'dır. Özşeker'e göre millet sözcüğü AKP tarafından, hem topluluk üyelerinin tamamını işaret eden 'ulus' anlamında, hem de 'seçkin/elit olmayanlar' ve/veya 'dindar/Müslüman olanlar' anlamında kullanılabilmekte ve böylelikle 'millet' gerektiğinde tümel bir özneyi, gerektiğinde kısmi bir özneyi işaret edebilmektedir. Özşeker ayrıca siyaset bilimi literatüründe hakim görüşün, AKP'nin erken dönem siyasal söylemindeki daha ılımlı ve kapsayıcı politik dilin yerini dini ve milliyetçi unsurların daha ağır bastığı bir dile bıraktığı yönünde olduğunu belirtmiştir *(Özşeker, 2017)*. White da benzer şekilde, İslami referansların artmasıyla müslüman-milliyetçilik olarak tanımlanabilecek bir millet anlayışının hakim olduğunu belirtmiştir *(White, 2014)*.

İktidar, Osmanlı Dönemi'ne ait imge, önemli kişi isimleri, sembol gibi gösterenleri kolektif özneyi bir arada tutacak olan kültür inşasına ait öğelerde sıkça kullan-

maktadır. Tanıl Bora, Osmanlı nostaljisinin modern ve milliyetçi bir tahayyül olduğunu ve Osmanlı varisi olmanın Türkiye'nin bu misyonla donatılmasına neden olduğunu söylemektedir *(Bora, 2003)*. Millet bahçeleri kolektif öznenin yani 'millet'in inşasının kültürel boyutta gerçekleşme zemini olarak işlev görmektedir. 'Millet bahçesi' kamunun algısına söylem yoluyla, meydanlardan, basın aracılığıyla yerleşirken, mekân olarak da 'park' şeklinde somutlaşır. Gündemde sıklıkla yer bulan millet bahçeleri ile iktidarın millet tanımının ve millet bahçelerinin taşıdığı sembolik değerlerin sürekli hatırlatılması sağlanmış olmaktadır.

Tarık Şengül, iktidarın siyasi alanda hegemonya iddiası noktasına taşıyan şeyin neoliberalizm ile İslamcı-muhafazakarlığı yer yer sürtünmeler de yaratan biçimde çakıştırıp rezonans yaratması olduğunu belirtir *(Şengül, 2015)*. Bu bağlamda, Ataköy'de dönüşen morfolojik yapı ve mekân kullanımı, neoliberal politikalar ile muhafazakâr ideolojinin birlikteliğinin somut bir örneğidir.

Lefebvre'e *(1974/2014)* göre mekân temsilleri mekânın tanımlanması ve mekân söyleminin oluşması ile gerçekleşmektedir. Bu mekânlar iktidarın mekânlarıdır ve iktidarlar mekânları gündelik hayata egemen olmak için kullanırlar. Kamusal mekânlar da bu anlamda, iktidarın temsil edildiği mekânlar haline gelebilirler. Millet bahçesinin bir mekân söyleminin olması iktidar mekânı olduğunun da bir ifadesi olmaktadır. Mekânı hegemonya mücadelesinin merkezine koyan iktidar, başarılı olduğu ölçüde, mekânsal pratikleri belirlemesinin ötesine geçerek, söylem ve mekânsal gösterenler yoluyla gerçekleşen mekânsal temsiliyeti ve Çamlıca Camii, Topçu Kışlası gibi mekân temsiliyetlerini kendi ideolojisi doğrultusunda şekillendirmektedir *(Şengül, 2015)*. Mimari olarak "milli" bir üslubun benimsenmeye çalışıldığı bu mekân temsillerinde olduğu gibi Baruthane Millet Bahçesi'nde de Neo-Osmanlı çizgilerin tasarıma yansıtıldığı görülmüştür *(Resim 24, 25)*.

Resim: 24
Neo-Osmanlı üslupta yeni yapılmış bir havuz (Fotoğraflar: Aksoy, O.A., 2019).

Resim: 25
Türk-İslam kültüründe önemli bir sembol olan servi ağaçları (Fotoğraflar: Aksoy, O.A., 2019).

"Millet Bahçesi" tamlamasında geçen "millet" sözcüğünün çeşitli mitinglerde ve kongrelerde iktidar tarafından, kendi tabanına hitaben yer yer ayırıcı anlamda kullanılması nedeniyle kapsayıcı bir anlama gelmediğini söylemek mümkündür *(Özşeker, 2017)*. Bu açıdan, hükümetin kurduğu söylemsel alanda, Millet Bahçeleri, herkese açık, herkes tarafından erişilebilir bir kamusal mekân fikrini, içerdiği çeşitli yan anlamlar dolayısıyla zedelemektedir.

4. Sonuç

Kamusal mekanların kamusal niteliği Arendt'e *(2012)* göre görünürlük alanı sağlaması, Habermas'a *(2010)* göreyse kamusal alanı destekleyen politik ifade ortamı haline gelebilmesinden kaynaklanmaktadır. Literatürde tartışılan bir diğer konu ise kamusallığı sağlayan nitelik olarak kamu mülkiyetinde ve işletmesinde olmaları dolayısıyla herkese açık ve erişilebilir olmaları *(Madanipour, 1999)* gerektiği kabulü temelinde tartışılmaktadır. Kamusal mekanların ilkesel olarak herkese açık olması farklı kesimlerin görünürlüğünü sağlarken, makbul kullanıcılar ile diğerleri arasındaki çelişkileri *(Mitchell, 2003)* ve kamusallığın eylemsel boyutunu *(Iveson, 2007)* ortaya çıkartır. Bu iki perspektif arasındaki ilişki, kamusal mekanların özelleştirmeye konu olması ve kamusal tartışma alanı haline gelebilmeleri üzerinden kurulabilmektedir.

Ataköy örneğinde, kamuya açık bir plajdan, sermaye döngüsü içinde yatırım alanı haline gelen kıyı alanının giderek sahte-kamusal mekânlarla kapatılması, konut alanları ile özelleştirilmesi ve son dönemde ise bir kısmın Baruthane Millet Bahçesi olarak yeniden bir kamusal mekân olarak işlevlendirilmesi, mekânın sermaye ve iktidar eliyle biçimlenişine bir örnek oluşturmaktadır. Buna koşut olarak kamuya açık mekânları yitirmeye başlayan kesimin toplumsal olarak örgütlenmesi, bu mekânlara sahip çıkma ve yasal olanaklarla hak arama çabasında, konuyu basın yoluyla da kamusallaştırma, alenileştirme çabaları, Habermasçı kamusal alan tartışmaları açısından önemlidir.

1960-70'li yıllarda halk plajı gibi bir kamusal mekâna sahip olan Ataköy kıyısı, o dönemi hatırlayanlar tarafından her kesime açık bir yer olarak tarif edilmekte ve kamusal yaşamı vurgulanmaktadır. Ataköy kıyıları, ilk olarak 1980'li yıllarda neoliberalizmin ülkemizde sağlamlaşması ve tüketim mekânlarının inşa edilmeye başlaması ile dönüşmeye başlamıştır. Halk Plajı'nın yerine inşa edilen Galleria ve çevresindeki lüks oteller, marina gibi tüketim mekânlarının kıyı kesimine gelmesi sosyal-mekânsal ayrışmanın görünür olmasına neden olmuştur. Moteller bölgesinin özelleştirilmesi ile moteller de 1990'lı yıllar boyunca belli bir kesimin kullanabileceği mekânlar haline gelmiştir. Bu nedenle, Ataköy kıyı alanı, Madanipour'un *(1999)* belirttiği gibi küreselleşme ile kamusal mekanların özelleşme eğilimine girmesine bir örnek oluşturmuştur.

2008 sonrasında moteller bölgesinin TOKİ'nin eline geçmesinin hemen ardından TOKİ, kıyı şeridinde bulunan arazileri üç farklı şirkete satmış, bölgede kısa süre içerisinde çok katlı rezidanslar ve oteller inşa edilmeye başlanmıştır. Rezidansların pazarlanmalarında ayrıcalık sağlayan öğe olarak deniz ve kıyının kullanıldığı görülmektedir. 1960'larda kıyı ile bütünleşen bir kent olarak kurgulanan Ataköy, 2000'lerde denizin sadece ayrıcalıklı olanlara vaat edildiği bir yapılaşma biçimine bürünmüştür. Bu süreçte Kıyı Kanunu'na göre kamu mülkü olan alanın özelleştirilmesi iktidarın sermaye ile iş birliğine girmesiyle sağlanmıştır. Kamusal mekânda iktidar ve sermayenin boy göstermesi sürecinde, mekânın kamusal bir olgu olması Mitchell'in *(2003)* bahsettiği çatışmalardan birine, kullanıcı ile yatırımcı arasındaki çatışmaya yol açmıştır. Bu çerçevede sivil toplum kuruluşlarından ve sivil toplumdan yükselen bir kamusal alan oluşmuş, mekânın kamusal mekân olması için hak temelli bir mücadele başlamıştır. Birinci Kısım Koruma ve Güzelleştirme Derneği'nin formel devlet aygıtı ve sermayeden bağımsız şekilde, kanaat geliştirmeye dayalı olarak bir kamuoyu oluşturması Habermas'ın kamusal alan yaklaşımına uygun bir kamusal alanın oluştuğunu göstermiştir.

Son dönemde ise İstanbul'un yeşil alan ihtiyacını karşılama söylemi ve çevreci bir imge çizme gayesiyle Baruthane Millet Bahçesi, kamusal mekân olarak düzenlenmiştir. Mekânın temsiliyeti ve simgeselliği popülizm ve nostaljik izler barındırsa da kullanım açısından uzun vadede kentlilerden nasıl ve ne kadar kabul göreceğini söylemek için henüz erkendir. Ataköy kıyısının, yaklaşık son atmış yıldır, Türkiye'nin geçirdiği değişimlere koşut biçimlendiğini, kullanımının, kullanıcılarının ve kentsel dokusunun değiştiğini söylemek mümkündür.

Ataköy kıyı alanı örneği, mekânın toplumsal, politik ve ekonomik güçler tarafından şekillendiğini ve kamusal mekânların ayırt edici niteliklere sahip olduğunda ya da kent içinde değerli bir konumda bulunduğunda özelleştirmenin hedefinde bulunduğunu göstermektedir. İktidarın çeşitli yasal düzenlemelerle desteklediği sermaye, kamusal mekânı özeleştirme eğiliminde iken özelleştirmeye karşı toplumsal güç faktörü ile çekişmeye girmesiyle kamusal bir tartışma konusu haline gelir. Kamusal mekânlar, toplum açısından kent yaşamında önemli işlevleri yerine getirmektedir. İstanbul gibi yeşil alanlar açısından dezavantajlı bir kent için tüm yeşil alanlar önemli olduğu gibi, deniz ile ilişkili kamusal mekânların toplum gözündeki değeri de yüksek olmaktadır. Bu açıdan, kaybedilen, erişimi kısıtlanan kamusal mekânlar, kentlilerin hak arayışının da bir konusu haline gelmektedir. Sonuç olarak kıyı alanı geçmişe göre daha fazla özelleşmiş haldedir. Ataköy örneğinde, kamusal mekân olarak kıyının kullanımındaki kısıtlamanın sivil toplumun çabaları ile basında görünürlük kazanması, kamusal mekânların toplum yaşamında önemli bir yer tuttuğunu ve kamusal tartışmanın konusu olabildiğini, dolayısıyla kentlileri kamuoyu oluşturma hedefiyle bir araya getirebildiğini de göstermektedir●

Kaynakça

Adut, A. (2012). A Theory of the Public Sphere. *Sociological Theory*, 2012 30, 238-262. Doi:10.1177/0735275112467012

Akkar Ercan, Z. M. (2007). Public Spaces of Post-Industrial Cities and Their Changing Roles. *METU JFA* (24:1), s. 115 – 137

Alagöz, G. (2018, 1 Aralık). Millet bahçesi prim yaptırdı. *Hürriyet*. Erişim adresi: hurriyet.com.tr

Arendt, H. (2012). *İnsanlık Durumu.* İletişim Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi:1958)

Atkinson, R. (2003). Domestication by Cappuccino or a Revenge on Urban Space? Control and Empowerment in the Management of Public Spaces. *Urban Studies, Vol. 40, No. 9,* 1829–1843, August 2003. Doi: 10.1080/0042098032000106627

Aysever, E. (2009). *Bir Semti Kendince Yazmak: Ataköy.* Heyamola Yayınları

Banerjee, T. (2001). The Future of Public Space: Beyond Invented Streets and Reinvented Spaces. *Journal of The American Planning Association, Volume 67 Issue 1,* s. 9-24. Doi: 10.1080/01944360108976352

Bauman, Z. (2015). *Bireyselleşmiş Toplum.* Ayrıntı Yayınları

Bora, T. (2003). *Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık.* Birikim Yayınları

Carmona, M. (2010). Contemporary Public Space: Critique and Classification. *Journal of Urban Design, Vol. 15,* No:1, 123-148. Doi: 10.1080/13574800903435651

Çavuşoğlu, E. (2014). *Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi.* Ayrıntı Yayınları

Doğan, R. (2017, 18 Temmuz). Mahkemeden 'kıyı kenar çizgisi' kararı: Ataköy sahilinde her şey sil baştan. *Diken.* Erişim adresi: diken.com.tr

Doğan, R. (2019, 28 Şubat). Baruthane arazisinde iptal edilen projeyle ilgili bir iptal daha. *Artı Gerçek.* Erişim adresi: artigercek.com

Erbil, Ö. (2014, 23 Ocak). Ataköy sahilde skandal. *Radikal.* Erişim adresi: radikal.com.tr

Erbil, Ö. (2015, 24 Ekim). Baruthane arazisi kurtuldu. *Radikal.* Erişim adresi: radikal.com.tr

Erbil, Ö. (2017, 1 Ağustos). Ataköy sahil yapılarına yargı şoku. *Hürriyet.* Erişim adresi: hurriyet.com.tr

Evren, B. (2000). *İstanbul'un Deniz Hamamları ve Plajları.* İnkılap Kitabevi Yayınları

Firidin Özgür, E. (2012). Tüketime Bağlı Bir Kültür Öğesi Olarak Konut ve Planlama Açısından Bir Değerlendirme. *Tasarım+Kuram, Sayı 14,* s.29-45. Doi: 10.23835/tasarimkuram.240636

Genç, F. (2009, 24 Temmuz). TOKİ, Yafes Öztürk'ün arsasını satışa çıkardı. *Milliyet.* Erişim adresi: milliyet.com.tr

Giray, M. ve Baytop, F. (1964). Ataköy Campingleri. *Arkitekt, sayı 314,* s.8-10. http://dergi.mo.org.tr/detail.php?id=2 adresinden erişildi

Giray, M. ve Tayfun, Y. (1963). Ataköy Plaj Motelleri ve Mantar Kabinleri. *Arkitekt, sayı 313,* s.155-158. http://dergi.mo.org.tr/detail.php?id=2 adresinden erişildi

Habermas, J. (2010). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü.* İletişim Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi: 1962).

Harvey, D. (2016). *Kent Deneyimi.* Sel Yayınları

Hou, J. (2010). (Not) your everyday public space. J. Hou (Der.), *Insurgent Public Space: Guerrilla urbanism and the remaking of contemporary*

cities içinde (s.1-17). Taylor&Francis

Iveson, K. (2007). *Publics and The City.* Blackwell Publishing.

Kantar, G. (2017). Türk Siyasetinde Politik Dil Kullanımı: Recep Tayyip Erdoğan'ın "Ak Parti 1. ve 3. Olağan Üstü Kongrelerindeki Konuşmalarının" İçerik ve Söylem Analizi. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, ICOMEP 2017 Özel Sayısı.* http://acikerisim.nku.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/20.500.11776/2990/8.pdf?sequence=1&isAllowed=y adresinden erişildi.

Karakoç, N. (2014, 12 Şubat). Ataköy sahilinin hayalet ağaçları. *Arkitera.* Erişim adresi: arkitera.com

Kariptaş, F.S. ve Güney, C. (2018). Bakırköy'ün Endüstri Mirasının Değerlendirilmesi. *Mimarist, Sayı 61,* s.46-53

Kılıç, A., Akın, O. ve Koç, E. (2014). Kıyı Alanlarına Yönelik Yasal ve Yönetsel Çerçevenin Planlama Yansımaları: Yasalar, Kurumlar ve Parçalanmış Kıyı Mekanı. *8. Kıyı Mühendisliği Sempozyumu Bildiriler Kitabı,* s. 435-454, TMOBB İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi.

Kohn, M. (2004). *Brave New Neighbourhoods, the privatization of public space.* Routledge.

Kökten, B. (1967). Ataköy İkinci Kısım Motelleri, *Arkitekt, sayı 327,* s.104-107, 127

Langstraat, F. ve Van Melik, R. (2013). Challenging the 'End of Public Space': A Comparative Analysis of Publicness in British and Dutch Urban Spaces. *Journal of Urban Design, 18:3,* 429-448. Doi: 10.1080/13574809.2013.800451

Lefebvre, H. (2014). *Mekanın Üretimi.* Sel Yayıncılık. (Orijinal eserin yayın tarihi:1974)

Madanipour, A. (1999). Why are the design and development of public spaces significant for cities?. *Environment and Planning B: Planning and Design, vol. 26,* 879-891. Doi: 10.1068/b260879

Madanipour, A. (2006). Roles and Challenges of Urban Design. *Journal of Urban Design,* 11:2, 173-193. Doi: 10.1080/13574800600644035

Marcuse, P. (2014). The Paradoxes of Public Space. *Journal of Architecture and Urbanism, Vol. 38(1),* s.102-106. Doi: 10.3846/20297955.2014.891559

Mitchell, D. (2003). *The Right to the City: Social justice and the fight for public space.* The Guilford Press

Nemeth, J. ve Schmidt, S. (2011). The privatization of public space: modeling and measuring publicness. *Environment and Planning B: Planning and Design, Volume 38,* s.5-23. Doi: 10.1068/b36057

Özbek, M. (2010). Giriş: Kamusal Alanın Sınırları. M. Özbek (Der.), *Kamusal Alan* içinde (s.19-90). Hil Yayınları

Özşeker, E. (2017). Muktedir Millet, Muhalif Millet: AKP'nin Söyleminde Kolektif Öznenin İnşası. *Mülkiye Dergisi, 41(1),* s.131-156. https://dergipark.org.tr/tr/pub/mulkiye/issue/37214/429473 adresinden erişildi.

Sarıtaç S. ve Erdinç M. (2019, 20 Şubat). Hayat Residence C Blok için yıkım kararı. *Kent Yaşam.* Erişim adresi: yasamgazetesi.com.tr

Şentürk, H.T. (2015). Gezi Başkaldırısı Ertesinde Kent Mekanı ve Siyasal Alanın Yeni Dinamikleri. *METU JFA, 2015/1 (32:1),* s.1-20. Doi: 10.4305/METU.JFA.2015.1.1

Şenyurt, O. (2018). Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı'nın Son Dönemlerinde "Gezinti"nin Mekanları ve Millet Bahçeleri. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi. 3(2)*, s.143-167. Doi: 10.26835/my.452649

Timur, T. (2017). *Habermas'ı Okumak.* Yordam Kitap, İstanbul.

Türkiye Emlak Bankası Ataköy Sitesi Tanıtım Kitapçığı 3. Salt Araştırma, Edhem Eldem koleksiyonu. archives.saltresearch.org/handle/123456789/87371 adresinden erişildi.

Varna, G. ve Tiesdell, S. (2010). Assessing the Publicness of Public Space: The Star Model of Publicness. *Journal of Urban Design,* 15:4, s.575-598. Doi:10.1080/13574809.2010.502350

Van Melik, R., Van Aalst, I. ve Van Weesep, J. (2007). Fear and Fantasy in The Public Domain: The Development of Secured and Themed Urban Space. *Journal of Urban Design,* 12:1, 25-42. Doi: 10.1080/13574800601071170

White, J. (2013). *Müslüman Milliyetçiliği ve Yeni Türkler.* İletişim Yayınları.

Yenen, E. (Yönetmen). *Ataköy Belgeseli.* Erişim adresi:https://www.youtube.com/watch?v=cmsYbv-4LS8

Yöney, N.B. (2018). Modern Bir Planlama Deneyimi: Ataköy, İstanbul. *Mimarist, Sayı 61,* s.58-68

"Denizle aranıza hiçbir şey girmesin". (2016, 31 Ekim). Erişim adresi: http://www.istanbultimes.com.tr/bakirkoy/denizle-araniza-hicbir-sey-girmesin-h36836.html

Ataköylüler sahil şeridindeki inşaatları protesto etti. (2013, 6 Ekim). Erişim adresi: https://www.milliyet.com.tr/gundem/atakoyluler-sahil-seridindeki-insaatlari-protesto-etti-1773501

İlk Millet Bahçeleri İstanbul'da açıldı. (2018, 17 Kasım). Erişim adresi: https://csb.gov.tr/ilk-millet-bahceleri-istanbul-da-acildi-bakanlik-faaliyetleri-25361

Millet Bahçesi konut fiyatlarını artırdı. (2018, 31 Temmuz). Erişim adresi: https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/millet-bahcesi-konut-fiyatlarini-artirdi-377880.html

Türkiye'nin ilk millet bahçeleri açıldı. (2018, 17 Kasım). Erişim adresi: https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/son-dakika-turkiyenin-ilk-millet-bahceleri-aciliyor-41022253

(URL-1) https://www.nufusu.com/ilce/bakirkoy_istanbul-nufusu

(URL-2) http://www.atakoybirincikisim.org/

(URL-3) http://www.seapearlatakoy.com/

(URL-4) http://www.yaliatakoy.com/

(URL-5) http:// atakoy1kgd.blogspot.com